

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

จากสภาพป่าที่ถูกทำลาย การตัดไม้ทำลายป่าที่ผ่านมา ร่วมทั้งการบุกรุกในการแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำให้สภาพพื้นที่เริ่มเปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ของดินไม้ลดลง ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ถูกทำลายไป หลังจากการอนุรักษ์รักษาป่า เห็นว่าควรมีการปลูกต้นไม้ทดแทน จึงเลือกผลไม้ท้องถิ่นมาปลูกทดแทน ปลูก เช่น มะไฟ ขนุน เป็นต้น ปลูกแทรกบริเวณป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งอาหารให้กับสัตว์ และชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตการปลูกผลไม้ทดแทนเพื่อสร้างแหล่งอาหารให้กับสัตว์และสมาชิกในชุมชน
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม



ฐานที่ 5 การเปลี่ยนแปลงลำห้วย

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของลำห้วย
- เพื่อฝึกสังเกตสภาพลำห้วย และบริเวณใกล้เคียง

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ในอดีตน้ำในลำห้วยจะไหลตลอดปี แต่ปัจจุบันน้ำจะมีมากในช่วงหน้าฝน ในช่วงหน้าแล้งน้ำน้อยมาก พบข้างเป็นช่วง ๆ ไป จากสภาพพื้นที่ที่เปลี่ยนไป กระแสน้ำที่ไหลผ่าน ซึ่งในช่วงประมาณ ปี 2525-2527 น้ำไหลมาแรงมาก บริเวณนั้นเป็นผาทำให้เกิดการกัดเซาะบริเวณข้างลำห้วย ชาวบ้านจึงร่วมกันดูแล มีการทำฝายทั้งถึงถาวร และฝายถาวร เพื่อลดการชะล้างของหน้าดินบริเวณข้างลำห้วย ปัจจุบันบริเวณนั้นเกิดตาน้ำ และมีน้ำขึ้นมามากขึ้น

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตสภาพลำห้วยและบริเวณรอบ ๆ ลำห้วย เช่น ลักษณะของลำห้วย ทิศทางการไหลของน้ำ การกัดเซาะ การเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ เป็นต้น
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม



ฐานที่ 6 ห้วยผาเบ๊ย

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของห้วยผาเบ๊ย
- เพื่อฝึกการสังเกตสภาพของห้วยผาเบ๊ย

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ผาเบ๊ย เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า 100 ปีที่ผ่านมา จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนบอกว่า บริเวณผาเบ๊ยเคยมีถ้ำลึกเข้าไป และในถ้ำแห่งนี้จะมีหอยเบ๊ยอาศัยอยู่จำนวนมาก เมื่อถึงช่วงฤดูฝน เปลือกหอยเบ๊ยจะลอยไปตามน้ำ ไหลลงไปตามลำห้วยเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า ห้วยผาเบ๊ย

แต่บางคนเล่าว่าบริเวณห้วยผาเบ๊ยนั้นมีเบ๊ยจำนวนมาก มีการสันนิษฐานว่า ในอดีตมีชนเผ่าลัวะมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนั้น มีการฝังเบ๊ยไว้ใต้ดิน เนื่องจากช่วงที่ฝนตกน้ำไหลท่วมบริเวณนั้นทำให้ชาวบ้านเห็นเบ๊ยเป็นจำนวนมาก จึงเรียกบริเวณนี้ว่า ห้วยผาเบ๊ย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำบอกกล่าวที่เล่ากันสืบต่อ ๆ กันมา ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าเรื่องใดถูกหรือผิด แต่เป็นความเชื่อที่เล่าต่อ ๆ กันมา

เมื่อประมาณ 80 ปี เคยมีเสือมากินสัตว์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเข้าใจว่าเสือมันอยู่ที่ถ้ำผาเบ๊ย เพราะไปพบกระดูกสัตว์อยู่บริเวณถ้ำจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าไปใกล้

แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความกลัวของชาวบ้านเริ่มหายไปและถ้ำตรงหน้าผาแห่งนี้ มีปลวกคอรังเป็นจอมปลวกมากขึ้น ทำให้ถ้ำที่เคยเห็นมีสภาพดินและหายไปมากที่สุด และหอยเบ๊ยที่เคยมีอยู่มาก ตอนนี้ไม่มีให้เห็นแล้วเพราะมีคนทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่เก็บไปหรือหายไป เพราะถ้ำถูกปิดด้วยจอมปลวก

ปัจจุบันบริเวณแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ และสวยงามมาก เพราะช่วงฤดูฝนน้ำที่ไหลมาตามลำห้วยจะตกเป็นน้ำตกที่มีความสูงนับ 10 เมตร ผ่านผาหินที่สลับซับซ้อนกันอยู่ แต่คิดว่าอีกไม่นานเราคงได้เห็นน้ำตกตลอดทั้งปี เพราะน้ำในลำห้วยแห่งนี้มีจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตสภาพทั่วไปโดยรอบของห้วยผาเบ๊ย
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายข้อมูล เล่าประวัติความเป็นมาของการเรียกชื่อว่า ห้วยผาเบ๊ย และสภาพที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน



ฐานที่ 7 ฝายชะลอน้ำ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

การทำฝายชะลอน้ำ เป็นวิธีการในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรป่าไม้ และน้ำ รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารให้กับสัตว์ป่า ฝายชะลอน้ำทำลักษณะกั้นเป็นช่วง ๆ ตามลำห้วย ทำในลักษณะฝายแม้ว โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น เช่น ไม้ หิน กระสอบทราย เป็นต้น ในการทำฝาย ซึ่งชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็จะมาร่วมมือช่วยกันทำฝาย ตรงนี้เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ชุมชนต้องมาช่วยกันดูแลซ่อมแซมทุกปี

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตลักษณะของฝายชะลอน้ำ ความสามารถในการกักเก็บน้ำ สภาพโดยรอบ
- วิทยากรประจำฐาน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ ความสำคัญ การทำฝายชะลอน้ำ



การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว หมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการนำสิ่งที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่แล้ว มาทบทวน วิเคราะห์ ตรวจสอบ และวางทิศทางในการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพทั้งภายนอกและภายในชุมชน รวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลหลากหลายกลุ่มในชุมชน ทั้งผู้นำ ผู้อาวุโส และเยาวชนหรือคนหนุ่มสาวที่จะขึ้นมาสืบสานเจตนารมณ์ที่คนรุ่นก่อนได้นำทางไว้

กระบวนการจัดทำแผนนั้น ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย แกนนำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือ สนับสนุนให้ข้อมูลแนวทางการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือ การเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผน ประสานงานองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาตอนบน คอยเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผน การให้ข้อมูลภาพรวมของเครือข่าย และการเชื่อมโยงกับแผนระดับเครือข่าย แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย และศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ให้การสนับสนุนให้ความรู้เรื่องการจัดทำแผนงบประมาณในการสนับสนุนการทำกิจกรรม เช่น การศึกษาดูงานพื้นที่อื่น การเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน การจัดทำเอกสารเผยแพร่ข้อมูล และประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการให้ข้อคิดเห็นของแนะนำในการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากร เป็นต้น

ข้อมูลที่ถูกนำมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลทรัพยากรและสถานการณ์การจัดการป่าชุมชน เช่น ข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รูปแบบการจัดการ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของการจัดการป่าชุมชน แนวทางการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ซึ่งทางผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลทั้งจากที่ทีมวิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมมา จากคนอื่น ๆ ที่ได้ไปรับรู้ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เพื่อนำมาปรับใช้และพัฒนาเป็นแผนของชุมชนบ้านป่าจั่วต่อไป

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีต และถึงแม้ว่าจะมีสถานการณ์ภายนอกหลาย ๆ ระดับมากระทบต่อวิถีชีวิตและการพึ่งพิงป่าของชุมชนช่วงที่ผ่านมา แต่ชุมชนเองได้ปรับตัวและพยายามรักษาไว้ซึ่งวิถีทางวัฒนธรรมและการดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีและความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับป่า และพยายามสืบสานสิ่งเหล่านี้ต่อไปยังลูกหลาน ชุมชนได้รับความร่วมมือจากกลุ่ม องค์กร หน่วยงานทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง จากการแลกเปลี่ยน โดยสรุปเป้าหมายการจัดการป่าชุมชนไว้ คือ “ป่า และลำน้ำสมบูรณ์ขึ้น เนื่องจากคนในชุมชนมีความเข้าใจและร่วมแรงร่วมใจดูแลป่าและสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้ใช้ป่า ภายใต้อกฏระเบียบและความเชื่อที่ยึดถือร่วมกัน คนในชุมชนยึดถือระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดำรงวัฒนธรรมที่ดีงาม และสร้างการเรียนรู้ภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนและร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ และชุมชนอื่นๆ ในตำบลและในเครือข่าย” โดยแบ่งแผนกิจกรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ 1)การป้องกันดูแลป่าชุมชน 2)การพัฒนาวิถีชีวิตและความเข้มแข็งของคนในชุมชน และ 3)การพัฒนาความร่วมมือ ซึ่งแผน

กิจกรรมแต่ละด้านมีการวิเคราะห์ร่วมกันว่ามีการจัดทำช่วงไหน และกิจกรรมเหล่านั้นชุมชนสามารถทำเองทั้งหมด หรือต้องขอรับการสนับสนุนจากส่วนอื่น ๆ เข้ามาหนุนเสริม รวมทั้งการกำหนดบทบาทการสนับสนุนแต่ละหน่วยงานเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมและเป้าหมายการสนับสนุนของหน่วยงานนั้น ๆ

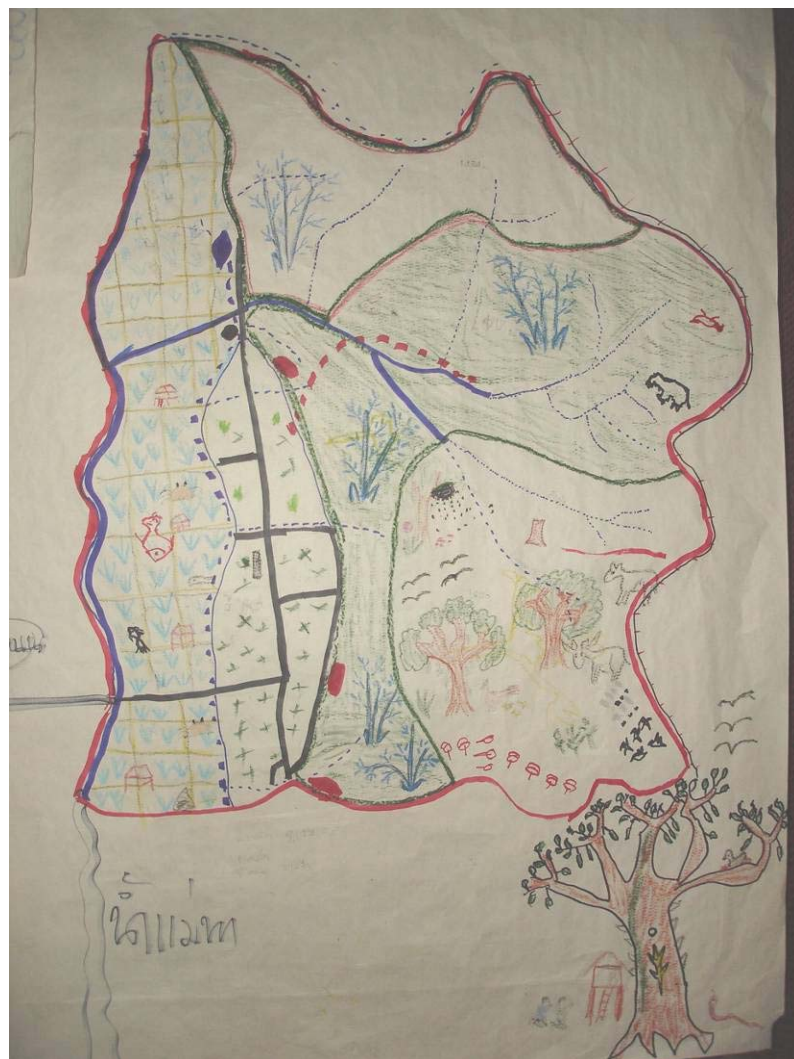
จากการรวบรวมข้อมูลที่ผ่านมา รวมทั้งได้รับการสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาตอนบน แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย และศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน การจัดทำแผนสามารถทำได้รวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากในระหว่างที่ผ่านมาทางชุมชนได้มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินงานวิจัยมาหลายครั้ง การดึงข้อมูลที่มีอยู่มาใช้จึงทำได้ง่ายขึ้น รวมทั้งความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทำให้ชุมชนบ้านป่าจั่วได้มีการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าจั่ว(ตามเอกสารแนบภาคผนวก) แนวทางการดำเนินงานมีทั้งกิจกรรมที่ชุมชนทำเองทั้งหมด ขอการสนับสนุนบางส่วน และขอการสนับสนุนจากภายนอกทั้งหมด ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ปี 2551-2555 (แผน 5 ปี)

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
1.เดินตรวจป่า	ทั้งปี	รอบป่าชุมชนฯ	/	-	-	-
2.ปลูกไม้ผลที่สัตว์ป่ากินได้	พ.ค.-มิ.ย.	ป่าอนุรักษ์	-	/	-	กล้าไม้จากหน่วยต้นน้ำ
3.ปลูกป่า	พ.ค.	ป่าใช้สอย	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการหลวง/อบต.
4.ทำฝายชะลอน้ำกึ่งถาวร	พ.ค.	ห้วยหลอด	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการหลวง/อบต.
5.ซ่อมแซมถนนแนวกันไฟ	ต.ค.	ทิศตะวันออกขุนห้วยหลอด	/	-	-	-
6.ทำแนวกันไฟ	ก.พ.-เม.ย.	แนวเขตจังหวัดลำปางกับเชียงใหม่ 6,350 เมตร	-	/	-	อบต./หนุนสื่อและอาหาร

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
7.บวชป่า	มี.ค.	ห้วยหลอด	/	-	-	-
8.จัดการอบรม ภาษาปาเกอญอ / การชอ	อาทิตย์ละ 1 ครั้ง	ชุมชนป่าจู้	-	/	-	บุคลากร/วิทยากร/สื่อ จากอิมเปก/ งบประมาณจากอบต.
9.ศึกษาหา ความหมายของ พิธีกรรมต่างๆเพื่อ ส่งเสริมให้เด็ก เรียนรู้	เดือนละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้านป่าจู้	-	/	-	สกว.ขั้นตอนการเก็บ เรียบเรียงข้อมูล
10.รณรงค์ให้ทุก บ้านปลูกผักกินเอง	ตลอดปี	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	เกษตรตำบล/เมล็ด พันธุ์และทุน
11.ส่งเสริมให้มี การปลูกไม้โตเร็ว	พ.ค.	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	หน่วยจัดการต้นน้ำ
12.การจัดอบรมให้ ความรู้แก่เยาวชน และชาวบ้าน	ปีละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน	-	/	-	จากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง
13.จัดตั้งกลุ่ม อบรมการทำปุ๋ย อินทรีย์	ปีละ 1 ครั้ง	ศาลา เอนกประสงค์ หมู่บ้าน	-	/	-	โครงการหลวง/ สถาบันแม่ทา/อบต.
14.ทำหลักสูตร ท้องถิ่น	-	ในหมู่บ้านป่าจู้	-	/	-	โรงเรียน/ อบต. / ปราชญ์ท้องถิ่น
15.ศึกษาดูงาน ปี ละ 1-2 ครั้ง	ช.ค.-ก.พ. และพ.ค.- ก.ค.	แม่แจ่ม/ แม่ฮ่องสอน	-	-	/	งบประมาณจาก หน่วยงานที่สามารถ ประสานได้
16. จัดเวทีชุมชนปี ละ 1 ครั้ง	ช.ค.	ในชุมชนบ้านป่า จู้	-	-	/	รีคอฟ/อบต./กองทุน เงินล้าน

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
17. การประสาน หน่วยงานภายนอก เข้าร่วมและ สนับสนุนชุมชน	ตาม กิจกรรม หลักของ ชุมชน	ในชุมชนบ้านป่า จืด	/	-	-	-



แผนที่ทำมือชุมชนบ้านป่าจืด

แนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าจะมีสถานการณ์ภายนอกในหลาย ๆ ระดับมากระทบต่อวิถีชีวิตและการพึ่งพิงป่าของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา แต่ชุมชนเองได้ปรับตัวและพยายามรักษาไว้ซึ่งวิถีทางวัฒนธรรมและการดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชนเพื่อปากท้องของคนในชุมชนทั้งด้านป่าที่เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งไม้ใช้สอย และในด้านที่ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนทั้งชุมชน ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีและความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับป่า และพยายามสืบสานสิ่งเหล่านี้ต่อไปยังลูกหลาน

การถ่ายทอดนั้น ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่เป็นการถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พยายามดึงเด็ก เยาวชนบ้านป่าจั่วเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทั้งในส่วนของงานวิจัย งานพัฒนาของชุมชน และการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการอบรม เข้าค่ายเยาวชน ซึ่งเน้นเรื่องการศึกษาทบทวนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน การรักษาวัฒนธรรม อีตศอยของชุมชนบ้านป่าจั่ว และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เช่น การเข้าค่ายเยาวชนในการอนุรักษ์รักษาสีงแวดล้อม การทำแนวกันไฟ การทำวังปลา การทำฝายชะลอน้ำ การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการสอนการฟ้อนปกากะญอ การฝึกสอนแสดงละครวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าจั่ว เป็นต้น ทำให้เด็กได้เรียนรู้ เข้าใจ และมีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น





บทเรียนการทำงานวิจัย

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำโครงการวิจัย

- ได้เรียนรู้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเดิมนั้นมีการเก็บข้อมูลเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง ไม่มีการรวบรวมจริงจัง ไม่ได้มีการบันทึก ไม่มีการพูดคุย ต่างคนต่างทำ ปัจจุบันมีการบันทึกการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น
- ได้รู้ข้อมูลเดิมในชุมชน(ภูมิปัญญาดั้งเดิม)ที่ไม่เคยรู้มาก่อน ไม่ว่าเรื่องประวัติชุมชน ประวัติป่า และได้ฝึกตนเองในการนำเสนอ การเล่าต่อให้เพื่อนในชุมชน และพื้นที่อื่น ๆ
- จากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนจากพื้นที่อื่นมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง เช่น บ้านไร่น้อย มีการจัดการขยะ มีการดึงเยาวชนมาร่วม เห็นตัวอย่างจากบ้านไร่น้อย ก็นำสิ่งที่ได้กลับมาพูดคุยกับเยาวชนในชุมชน ปัจจุบันมีการคัดแยกขยะมากขึ้น จัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแนวทางที่จะนำแนวทางนี้ไปปรับใช้ในระยะที่ 2 ตอนนี้เริ่มมีการคัดแยกขยะบ้างแล้ว น่าจะมีการเพิ่มเติมความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ประเภทหรือการใช้ประโยชน์จากขยะเหลือใช้
- ตอนแรกนั้นบางคนเข้ามาโดยไม่รู้เรื่อง แต่ทุกคนมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่จำเป็น และสามารถทำได้ และจากการทำโครงการ พบว่าแต่ละคนมีศักยภาพดีขึ้น ทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น ความรับผิดชอบ มีการพูดคุยกันมากขึ้น จากที่ไม่เคยได้ทำเลย
- ในเรื่องข้อมูลหลายสิ่งที่เราไม่รู้ ทำให้เราได้รู้เพิ่มขึ้นจากเดิม แต่สำหรับชาวบ้านตอนนี้ยังรับรู้อยู่น้อย กิจกรรมที่ลงไปหาชาวบ้านยังน้อย ซึ่งในระยะต่อไปต้องมีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น
- วัฒนธรรมชนเผ่า ผู้หญิงไม่ค่อยมีบทบาทมาก ไม่ค่อยพูด แต่ทีมวิจัยผู้หญิงนั้นมีความกล้าแสดงออกมากขึ้น กล้านำเสนอกล้าแลกเปลี่ยน มีส่วนร่วมกล้าแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ จากเดิมไม่ค่อยกล้าแสดงออก แอบอยู่ข้างหลัง

สภาพปัญหาที่พบของทีมวิจัย

- การเริ่มโครงการวิจัยตั้งแต่แรกไม่ได้มาจากความเข้าใจของคนในชุมชน
- มีการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยและขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทีมวิจัยขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน
- พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของทีมวิจัยไม่เท่ากัน
- ขาดแรงกระตุ้นจากคนภายในชุมชน
- ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย
- ทีมวิจัยยังขาดการจดบันทึกข้อมูลในการวิจัย
- ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมทีมวิจัย
- ขาดการสรุปกิจกรรมเป็นบางครั้ง

วิธีการแก้ไขปัญหของทีมวิจัย

- ประชุมทีมวิจัยเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการวิจัยฯ (จะทำต่อหรือไม่อย่างไร)
- สอบถามทีมวิจัย ใครพร้อมที่จะทำงานวิจัยต่อ
- เพิ่มทีมวิจัยในส่วนของเยาวชน เพื่อการจดบันทึกข้อมูล
- ประชุมทีมวิจัยบ่อยขึ้น เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน (สร้างความสนิมสนมกันของทีมวิจัยให้มากขึ้น)
- ทีมวิจัยออกไปเรียนรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ให้มากขึ้น
- ต้องมีการสรุปบทวนและสอบถามสภาพปัญหาหลังจากเสร็จจากการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาแนวทางการทำงานให้ดีขึ้น



บทที่ 4

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ โดยตั้งคำถามวิจัยว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว และ 3) เพื่อหาแนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

การดำเนินกิจกรรมในระยะแรก เป็นการรวบรวมข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาในพื้นที่บ้านป่าจั่ว การจัดเวทีชุมชน การสำรวจพื้นที่ป่า บริเวณลำน้ำแม่หลอด การสำรวจข้อมูลชุมชน ในระยะที่สอง เป็นการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะเรื่องสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว การศึกษาฐานจากพื้นที่อื่นๆ การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนเข้ามาเรียนรู้มากขึ้น และการทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติของป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ซึ่งทีมวิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสรุปร่วมกัน พบว่า การจัดการทรัพยากร ในอดีตชาวบ้านจะจัดการตามจารีตประเพณี เมื่อมีปัญหาที่จะพูดจากลงกัน และอาศัยความเชื่อดั้งเดิม แต่ปัจจุบันความเชื่อหลายอย่างเปลี่ยนไป เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปมาก หลังจากเกิดปัญหาน้ำแล้ง ไฟป่า จากการมีคนลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหา พ่อบั่วลอย สะตี่ หนึ่งในทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว เล่าว่า “...คนป่าเคยมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อป่าและธรรมชาติ มีความผูกพันกับป่า ซึ่งตนเองได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่ามากมาย จนกระทั่งเริ่มลดจำนวนลงเรื่อย ๆ จากการให้สัมปทานป่าของภาครัฐ จนมาถึงมาถึงการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าของคนในพื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มหมดไปกลายเป็นป่าที่ไม่เหลือแม้แต่การดูแลน้ำห้วยหลอดที่เคยไหลลงสู่ลำน้ำแม่ทาที่นับวันจะแห้งหายไป...”

เมื่อชาวบ้านเจอปัญหาจึงเริ่มคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจังมากขึ้น เริ่มจากการดับไฟป่า การทำแนวเขตป่า แนวกันไฟ มีการตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่า และมีการตั้งกฎระเบียบรักษาป่าขึ้นมา และได้ประสานงานกับชุมชนอื่น ๆ หน่วยงานอื่นเข้าร่วมในการจัดการป่า เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านชุมชนได้พัฒนาแนวทางการจัดการป่าชุมชนเรื่อยมา มีการถ่ายทอดสู่เยาวชน ชุมชนพยายามดึงเด็กและเยาวชนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น การจัดค่ายทรัพยากร การช่วยกันทำฝาย ทำวังปลา ทำให้เด็กได้เรียนรู้และรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรของตนเองมากขึ้น และนอกจากนี้ ชุมชนเองยังคงรักษาป่าตามความเชื่อและจารีตประเพณีของตนเองด้วย เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน และอื่นๆ ซึ่งเป็นการดูแลรักษาป่า ทำให้ไม่มีคนเข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งคนในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมมีวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ชุมชนได้พยายามปรับตัวและรักษาวัฒนธรรมและการดูแลป่าจนเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นเรื่องการจัดการป่า มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนหนุนเสริมการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งทางชุมชนได้มีการวางทิศทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน โดยจัดทำเป็นแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่วระยะเวลาแผนการจัดการ 5 ปี (พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2555) เพื่อเป็นแผนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเอง และการประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาป่าชุมชนบ้านป่าจั่วต่อไป

ข้อค้นพบ

จากการทำโครงการวิจัย พบเห็นถึงความกระตือรือร้นของกรรมการ(ทีมวิจัย)มากขึ้น จากเริ่มแรกเข้ามาในลักษณะสถานการณบังคับ ไม่ได้ตั้งใจเป้าหมายว่าจะทำวิจัย เข้าไปประชุมเรื่องอะไรไม่รู้ พอมีชื่อเป็นคณะกรรมการร่วมวิจัย แต่ก็คิดว่าตนเองก็ควรทำ เพราะเป็นเรื่องของชุมชน ซึ่งใช้โอกาสดังนี้เป็นโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งพบว่าช่วงแรกกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากหัวหน้าโครงการนั้นไม่ใช่คนในพื้นที่ รวมทั้งภารกิจของหัวหน้าโครงการ(คนเดิม)มีค่อนข้างมาก ทำให้กิจกรรมโครงการต้องหยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง แต่คณะนักวิจัยในพื้นที่ เห็นความสำคัญ และมีใจที่จะทำโครงการต่อไป พร้อมทั้งการหนุนเสริมจากสถาบันวิจัยหรือศูนย์ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการ จากคุณไสว ปัญญาใหญ่ มาเป็นคุณสัญญา อุดทา ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ สนใจทำงานเพื่อชุมชน และเป็นคนในชุมชนบ้านป่าจั่ว มีการหารือเพื่อเคลื่อนงานต่อไป เน้นเรื่องการศึกษาบ้านป่าจั่ว โดยเฉพาะป่าชุมชนและลำห้วยหลอดบ้านป่าจั่วเป็นสำคัญ และพื้นที่ของกลุ่มน้ำแม่ทาในบริเวณเขตชุมชนบ้านป่าจั่วได้รับผลกระทบ แต่เปิดโอกาสให้เครือข่ายกลุ่มน้ำทา ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาเรียนรู้ร่วมด้วย รวมทั้งการดึงกลุ่มเยาวชนเข้ามาร่วมมากขึ้น เพราะว่า การทำงานหากต้องการให้มีความต่อเนื่องต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนทั้งการดึงเข้ามาเป็นคณะทำงาน และการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมบ้านป่าจั่วได้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายกลุ่มน้ำแม่ทา ซึ่งมีพัฒนาการมาจากเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำแม่ทาที่มีอยู่เดิมโดยการส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ทำให้เกิดเครือข่ายนักวิจัยกลุ่มน้ำแม่ทาที่มีตัวแทนคนกลุ่มน้ำแม่ทาแต่ละโซน(โหล่ง) ทั้ง 3 โซน ส่วนใหญ่มาจากคณะกรรมการเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำทาที่มีอยู่เดิม ในการขับเคลื่อนการจัดการกลุ่มน้ำแม่ทาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูกลุ่มน้ำแม่ทาได้กลับคืนมารับใช้ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาอย่างยั่งยืนต่อไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชน

- ได้เรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเข้าใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากขึ้น

- เกิดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และชุมชนใกล้เคียงในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันมากขึ้น และมีการเชื่อมกันในระดับตำบล และเครือข่าย
- การปรับปรุงพื้นที่ชุมชนบริเวณข้างศาลาประจำหมู่บ้านเป็นเรือนเพาะชำพันธุ์กล้าไม้ เพื่อไว้แจกจ่ายให้สมาชิกในชุมชนนำปลูกบริเวณบ้านและในป่าชุมชน
- การพัฒนาแหล่งเรียนรู้บริเวณลำห้วยที่สำคัญ เช่น ห้วยเปี้ย ห้วยหลอด เป็นต้น
- มีแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยเป็นแผนที่มาจากชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงได้วางแผนการจัดการเป็นแผน 5 ปี (พ.ศ. 2551-2555) เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่อไป

เด็ก เยาวชน และโรงเรียน

- เด็ก เยาวชนในชุมชนบ้านป่าจั่วมีความเข้าใจ รู้จักทรัพยากรในป่า ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลป่ามากขึ้น
- เด็ก เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น เช่น เป็นนักวิจัย การทำฝายชะลอน้ำ การทำวังปลา การเข้าค่ายสิ่งแวดล้อม และการศึกษาดูงาน เป็นต้น
- โรงเรียนอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยบง หมู่ที่ 3 ซึ่งมีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันเสมอมา จากการเข้าร่วมกิจกรรม การรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งข้อเสนอจากชุมชนทั้งบ้านป่าจั่วและบ้านห้วยบง เรื่องการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งทางโรงเรียนมีการหาแนวทางการนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และปัจจุบันนี้มีการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีการปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ และรู้จักต้นไม้มากขึ้น

คณะกรรมการป่าชุมชน

- มีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทั้งจากการเข้าร่วมอบรมจากที่ต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ทำให้เห็นแนวทาง และนำบทเรียนที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง
- รู้จักบทบาทหน้าที่ มีความรัก ความเข้าใจ เสียสละทำกิจกรรมในการดูแลรักษาป่าชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป
- มีกฎระเบียบที่ชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น

หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่

- หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เข้ามาหนุนเสริม และให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทั้งด้านบุคลากร ข้อมูล ความรู้ และงบประมาณ
- หน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย

- ความตั้งใจของทีมวิจัย แก่นนำ และสมาชิกในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมบ้านป่าจั่ว
- ทักษะการประสานงานของแกนนำชุมชน สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น อบต. โรงเรียน โครงการหลวง หน่วยจัดการต้นน้ำ อุทยานแห่งชาติแม่ตะรุเระไคร้ เป็นต้น ซึ่งทำให้ได้ความร่วมมือ ช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี
- การได้แลกเปลี่ยนกับโครงการวิจัยอื่น กับพื้นที่อื่น ๆ ทำให้เกิดแนวคิด มุมมองการทำงานที่กว้างขึ้น รวมทั้งการเชื่อมเป็นหัววัดวิจัย หรือเครือข่ายลุ่มน้ำทำให้เกิดการประสานเชื่อมโยงทั้งความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันมากขึ้น

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย

- ทักษะของนักวิจัย ทั้งเรื่องการบันทึก การเก็บข้อมูล การชวนพูดชวนคุย ขาดการเก็บข้อมูลลึก ๆ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์และเวลาในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น
- ขาดบุคลากรในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล
- เวลาของทีมวิจัยไม่ตรงกัน ต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ของตนเอง ต้องทำมาหากิน
- นักวิจัยขาดความต่อเนื่อง ซึ่งช่วงแรกไม่รู้ว่าจะงานวิจัยเป็นการทำวิจัยเกี่ยวกับอะไร ทำอะไร ตอนหลังเริ่มเข้าใจมากขึ้น
- ชาวบ้านยังไม่รู้ว่าทีมวิจัยชุดนี้ทำอะไรบ้าง ต้องทำความเข้าใจมากขึ้น บางคนรู้แต่ทำเป็นไม่รู้ พบว่าทางโครงการยังขาดการประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน
- ในระยะแรกขาดการเชื่อมโยงกับหน่วยงาน เนื่องจากหลายหน่วยงานเข้ามาเก็บข้อมูล ต่างคนต่างเก็บ เก็บคนละครั้ง ไม่ได้เชื่อมโยงกัน ซึ่งในระยะที่สองมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น โดยใช้ฐานข้อมูลจากการทำโครงการวิจัยเป็นหลักในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ชุมชนได้นำกระบวนการวิจัยมาสร้างการเรียนรู้ในชุมชน แต่ด้วยข้อจำกัดระยะเวลา ฤดูกาลเก็บเกี่ยว หรือประเพณีของชุมชน ต้องมีการขยับเวลาในการทำกิจกรรมออกไป รวมทั้งทักษะของทีมวิจัย โดยเฉพาะเรื่องการบันทึกจัดทำรายงาน ทำให้การจัดทำรายงานล่าช้า ดังนั้นการคอยกระตุ้นจากพี่เลี้ยงสม่ำเสมอ การจัดอบรมเพิ่มเติมทักษะให้กับนักวิจัยจึงมีความจำเป็นมาก รวมทั้งการหนุนเสริม ให้ข้อเสนอแนะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยอื่น ๆ ที่หลากหลาย การเติมกำลังใจให้กันและกันเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้ชุมชนมีกำลังใจ พลังในการทำงานต่อไป

ภาคผนวก

- แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจี้ว (พ.ศ. 2551 -2555)
- ภาพสรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการวิจัย

รายชื่อนักวิจัยบ้านป่าจั่ว

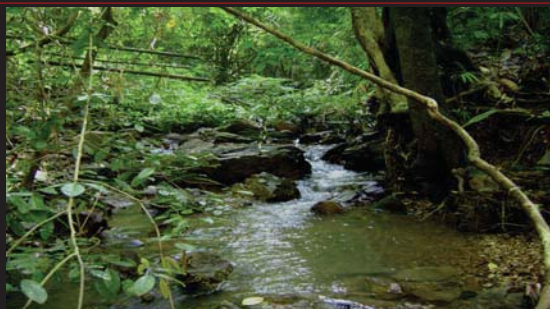
ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทรศัพท์
1.	นายสัญญา อุดทา	9/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	085-7239525
2.	นายสุทธิศิลป์ นันชัย	7/5 หมู่ 3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	084-7395719
3.	นายจันทร์ดี สะดี	13 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
4.	นางสาวบัวผัด บุญ	29 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
5.	นายบุญศรี คูเฮ	12 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	084-8107422
6.	นางสาวสาธิตา คำดา	12/3 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
7.	นายวิสัย จีสอน	9/4 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
8.	นางสาวพ่อน ช่างซอ	1/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	089-5604423
9.	นายพิชัย จีระवालกุล	25 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
10.	นายบุญยัง ช่างซอ	36 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
11.	นายบัวลอย สะดี	24 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
12.	นางสาวอารีย์ คลนาสวัสดิ์	16/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
13.	นายนันทวัฒน์ ช่างซอ	2/2 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
14.	เด็กหญิงสุขวิภา พื่อทอ	12/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
15.	เด็กหญิงมยุรี คอโพ	78 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
16.	เด็กหญิงมะลิ พื่อทอ	16 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	

บ้านป่าจ้าวหมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ อำเภอ
แม่ออน จังหวัดเชียงใหม่



การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านป่าจ้าว

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา



กรณีศึกษา บ้านป่าจ้าว ตำบลทาเหนือ
อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- เพื่อหาแนวทางการระดมการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

วิธีการขั้นตอนการศึกษา

- ประชุมทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจ และวางแผนทางการดำเนินงาน
- เวทีทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านป่าจั่วและผู้ที่เกี่ยวข้อง
- รวบรวมข้อมูล
 - การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นลุ่มน้ำทา/ชุมชนบ้านป่าจั่ว
 - การจัดเวทีทบทวนสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว
 - สรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
- สรุปบทเรียนโครงการวิจัย และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

ระยะที่ 2-3

- 1. ประชุมทีมวิจัย
- 2. การจัดทำวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอเมืออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝ่ายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพื้นที่ลุ่มน้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
- 3. การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
- 4. การศึกษางานแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่อื่น ๆ และพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่ทา
- 5. กิจกรรมการสร้างความรู้ความตระหนักและการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
 - การเชื่อมโยงหน่วยงานองค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชนบ้านป่าจั่วผู้นำผู้แทนแม่บทของชุมชน
 - การส่งเสริมมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
- 6. การจัดทำแหล่งเรียน/เส้นทางศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- 7. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย
 - เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนโครงการวิจัย
 - เข้าร่วมการอบรม สัมมนา ทั้งที่ทางสถาบันฯ จัดและในส่วนอื่น ๆ
- 8. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย
- 9. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน
- 10. การจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการดำเนินงาน



ประวัติความเป็นมาของชุมชน

■ นายกองคำ ข่างซอ เล่าว่าพ่อน้อยจันทร์แก้ว ซึ่งเป็นสารวัตรกำนันในอดีต ให้ข้อมูลว่าหมู่บ้านป่าจิ้งก่อดั้งเมื่อ พ.ศ. 2337 โดยมีตระกูลข่างซอ เป็นกลุ่มแรกที่อพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน นายพราน 3 คน ชื่อข่างซอ บุญ และพ้อทอ มีอาชีพหาของป่า นำช้างเพื่อเอาไปขาย พวกเขาเดินทางไปต่างๆ จนมาถึงบริเวณแห่งนี้เพื่อหาของป่าไปขายให้เจ้านาย แต่เมื่อเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เหมาะสมต่อการตั้งชุมชน นายข่างซอจึงพาครอบครัวของตนเองมาอยู่ด้วย ต่อมานายบุญกับนายพ้อทอก็ตามมาอาศัยอยู่ด้วย หลังจากนั้นชุมชนก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการที่มีคนต่างถิ่นเข้ามาแต่งงานกับคนในชุมชน ตระกูลหลัก ในชุมชนที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ พ้อทอ สุนาอ้าย และดูเฮ

- ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานชาวบ้านยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ เก็บหาของป่าแล้วค่อยบุกเบิกไร่เก่าทำนา ทำเหมืองฝาย เอาเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่มาจากแม่ฮ่องสอน ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวนาเอามาจากชาวพื้นราบในอำเภอสันกำแพง ราวปี 2450 เศษ ชาวบ้านค่อยๆ หยุดปลูกข้าวหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นแล้วนำเงินไปซื้อข้าวกิน อย่างเช่นลุงกองคำ (ให้ข้อมูล) เลิกปลูกข้าวไร่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 พืชเศรษฐกิจที่ชาวบ้านแถบนี้เริ่มปลูก คือ ยาสูบอันเนื่องมาจากปี พ.ศ.2491 มีการตั้งโรงปมยาสูบในพื้นที่ระแวกนี้ โดยเอาพันธุ์มาจากบ้านดอน มีครูพิน ครูเทพ เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้าน ต่อมาชาวบ้านได้เปลี่ยนปลูกพืชอื่น เช่น ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ปัจจุบันปลูกข้าวโพดฝักอ่อน โดยกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน จากตำบลแม่ทาเป็นผู้ส่งเสริมการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและรับซื้อจากชาวบ้านเป็นคนแรกในปี พ.ศ.2526

ข้อมูลทรัพยากรและสถานการณ์การจัดการป่าชุมชน

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
- - ทรัพยากรป่า ทางด้านการจัดการทรัพยากร ในอดีตชาวบ้านจะจัดการตามจารีตประเพณี เมื่อมีปัญหาที่จะพูดจากตกลงกัน และอาศัยความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อในการเอาสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ไปผูกไว้กับต้นไม้ ซึ่งเป็นต้นเดียวกับที่ห้อยสายสะดือของสมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันความเชื่อหลายๆ อย่างก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะวิถีชาวบ้านเปลี่ยนไปมาก เช่น ชาวบ้านไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลก็ไม่ได้เก็บสายสะดือไว้

- ในปี พ.ศ.2526 เกิดปัญหาน้ำแล้ง ไฟป่า อันเนื่องมาจากมีคนลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหา แม่บ้านต้องลำบากไปหาน้ำมาจากน้ำแม่ทา ซึ่งอยู่ไกลออกไปจากหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร
- ปี พ.ศ.2533 มีการติดป้ายแนวเขตหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่จากทางภาครัฐเข้ามาช่วยทำด้วย และมีการตั้งกฎระเบียบของการรักษาป่า
- ปี พ.ศ.2542 มีการตั้งกฎระเบียบรักษาป่าเพิ่มเติมขึ้น, จัดตั้งคณะกรรมการป่า
- - ทรัพยากรน้ำ
- ประวัติระบบเหมืองฝาย เหมืองหลวงรับน้ำจากน้ำแม่ทาทางทิศเหนือมีฝายหลวง (บ้านป่าจั่ว) ช่วยลดระดับน้ำสูงขึ้น เหมืองหลวงทอดยาวขนานไปกับลำน้ำแม่ทาผ่านพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว และบ้านห้วยยาบ รวมระยะทาง 2,500 เมตร เกษตรกรผู้ใช้น้ำรวม

54 ราย ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรกว่า 300ไร่ มีลำเหมืองสาขา 5 เหมือง เหมืองหลวงเป็นเหมืองเก่าแก่มิมานานกว่าร้อยปี เดิมทีฝ่ายหลวงสร้างจากไม้ชาวบ้านต้องช่วยกันซ่อมแซมฝ่ายกันทุกปี ต่อมาปี พ.ศ.2528 หน่วยงานราชการได้เข้ามาซื้อและสร้างเป็นฝ่ายคอนกรีต แต่ช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาฝ่ายเริ่มชำรุดทรุดโทรมจึงต้องทำให้มีการนำระบบการตีฝายเข้ามาใช้ซ่อมแซมฝ่ายอีกครั้ง (ภูมิปัญญาดั้งเดิม)

- - แก่เหมืองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
 - 1.) พ่อหลวงช่วงขอ ปี2460 2.) นายเขียว พ่อทอ ปี2481
 - 3.) นายดี ช่วงขอ ปี2501 4.) นายอ้าย ดูแสะ ปี2520
 - 5.) นาย อินตา พ่อทอ ปี2521 (คนปัจจุบัน)

ตารางที่ 1 แสดงชนิดสัตว์เลี้ยง

ลำดับ	ชื่อสัตว์เลี้ยง	จำนวนตัว	จำนวนคนเลี้ยง (ครัวเรือน)
1	วัว	280	51 ครัวเรือน
2	ไก่	600	58 ครัวเรือน
3	หมู	170	55 ครัวเรือน
4	เป็ด	50	10 ครัวเรือน
5	ควาย	105	17 ครัวเรือน

ตารางที่ 2 กลุ่มองค์กร

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ประธานกลุ่ม
1	กลุ่มแม่บ้าน	10	นางสาวพื่อน ช่างขอ
2	กลุ่มกรรมการป่า	21	นายจันทร์ดี สะดี
3	กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน	12	นายสำราญ โพชาจุ่ม
4	กลุ่มเลี้ยงวัว	20	นายเมือง คอโพ
5	กลุ่มทอผ้าสตรี	21	นางสาวเกสร ช่างขอ
6	กลุ่มเยาวชน/หนุ่มสาว	33	นายมงคล พือทอ

ตารางที่ 3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ลำดับ	อาชีพ	จำนวนราย ต่อไร่	การใช้สาร เคมีในการ ผลิต	รายได้ เฉลี่ยต่อไร่	ช่วงเวลาที่ ผลิต
1	ทำนา	52ราย/350ไร่	ไม่ใช้	-	1 ครั้ง / ปี
2	ปลูกข้าวโพดฯ	50ราย/300ไร่	ใช้ปุ๋ยเคมี	5,000บาท/ไร่	2 ครั้ง / ปี
3	ปลูกผักผสมผสาน	50 ราย	ไม่ใช้	-	ตลอดทั้งปี
4	ปลูกพืชโครงการหลวง	15 ราย/15 ไร่	ใช้เคมี 5 ไร่ ไม่ใช้ 10 ไร่	5,000บาท/ไร่ 7,500บาท/ไร่	ตลอดทั้งปี ตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า

ลำดับ	ผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ครัวเรือน)	อาหารที่ได้จากป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี/ครัวเรือน
1	58	- เห็ด	400 บาท
2	58	- หน่อไม้	กิน
3	58	- มดแดง	กิน
4	58	- ปลา	กิน
5	58	- กบ / เขียด	กิน
6	58	- ผักต่างๆ	กิน / ขาย
7	58	- น้ำ	ใช้ในครัวเรือน

ตารางที่ 5 แสดงรายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิด

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย / ปี
1	หน่อไม้	-
2	เห็ด	23,200.-
3	มดแดง	-
4	กบป่า	-
5	ผักและพืชต่างๆเช่น ผักหนาม ผักกุ่มฯลฯ	-
6	น้ำผึ้ง / ต่อ	18,000.-
7	สัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่า เก้ง ตัวนึ่ง ฯลฯ	-

ตารางที่ 6 กิจกรรมตามประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและเชื่อของชุมชน

ลำดับ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ช่วงเวลา
1	เลี้ยงผีขุนน้ำ	- เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดต่อไป	ธ.ค. - ม.ค. ทุกปี
2	เลี้ยงผีเหมืองฝาย	- เพื่อป้องกันฝายเสียหาย	พ.ค. - มิ.ย. ทุกปี
3	สงเคราะห์หมู่บ้าน	- เพื่อสงเคราะห์ของแต่ละบ้าน	เม.ย. ทุกปี
4	เลี้ยงผีกลางทุ่ง	- เพื่อให้ข้าวอุดมสมบูรณ์	ข้าวตั้งท้อง
5	เลี้ยงผีหมู่บ้าน เฉพาะที่เป็นสมาชิก	- เพื่อเป็นการตอบแทนที่มีการ รักษาหมู่บ้านไว้	ก่อนปลูกข้าว และ หลังเกี่ยวข้าว

กิจกรรมที่ 1 : การทำฝายชะลอน้ำ



ลำน้ำห้วยหลอด



การทำฝายชะลอน้ำตามลำห้วยหลอด



การทำฝายชะลอน้ำผสมผสาน





การสร้างวังปลา



การสร้างวังปลา



เยาวชนกับทีมวิจัย (ทำวังปลา)



กิจกรรมที่ 3 สำรวจสมุนไพร



ประธานคณะกรรมการป่า และทีมวิจัยป่าจั่ว



กิจกรรมที่ 4 ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้



ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้





บ้านห้วยหินดำ จ.สุพรรณบุรี



กิจกรรมที่ 5 สร้างความตระหนักรู้การจัดการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม



กิจกรรมที่ 6 การจัดทำแหล่งเรียนรู้



การจัดทำแหล่งเรียนรู้





การจัดทำเส้นทางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน



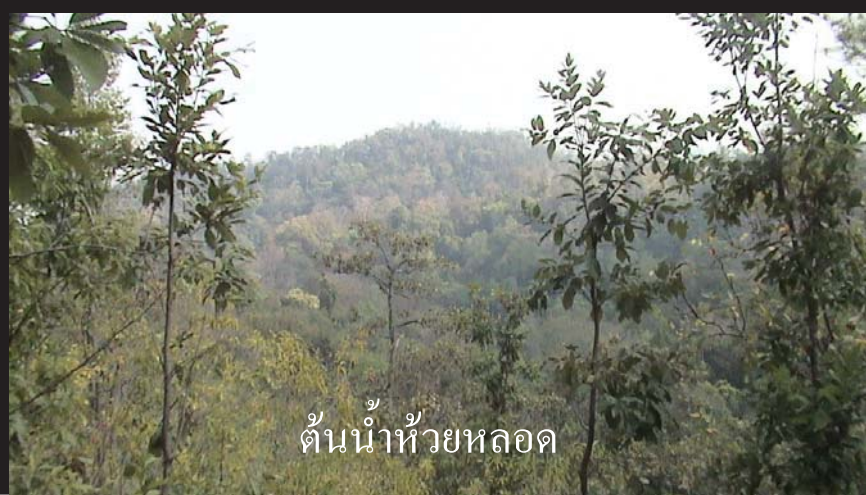
กิจกรรมที่ 7 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย





การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

กิจกรรมที่ 8 : การทำแนวกันไฟ



ต้นน้ำห้วยหลอด



การทำแนวกันไฟตามแนวเขตป่าชุมชน



การทำแนวกันไฟตามแนวเขตป่าชุมชน



กิจกรรมที่ 9 : การพัฒนาหมู่บ้าน



ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม





ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม



กิจกรรมที่ 10 : ประเพณีมัดมือ



ผู้นำชนเผ่า ทำพิธีกรรมตามความเชื่อ

กิจกรรมที่ 11 : ค่ายเยาวชนกับทรัพยากรฯ



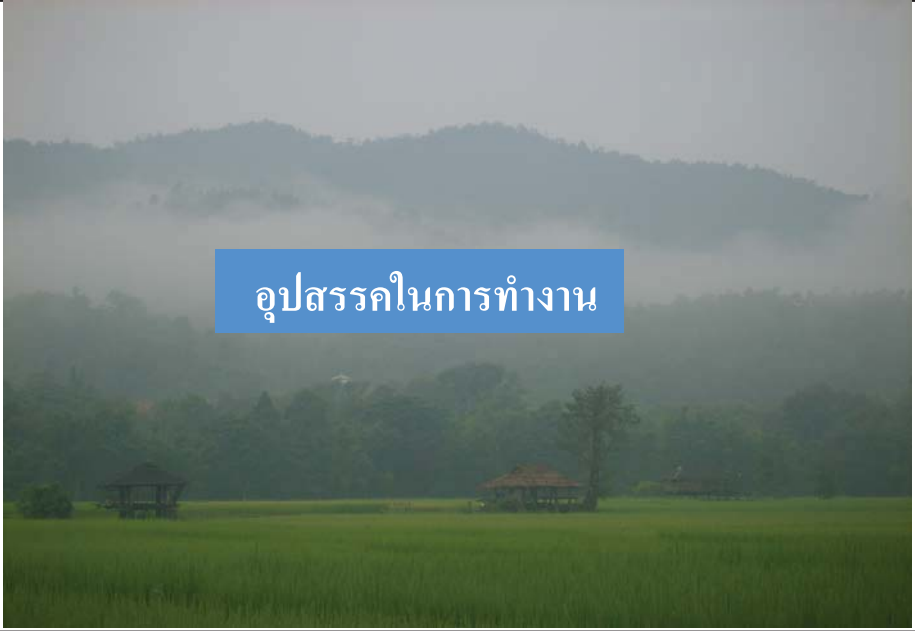


ค่ายเยาวชนกับทรัพยากรฯ ป่าห้วยหลอด



กิจกรรมที่ 12 : การลงแขกเกี่ยวข้าว





อุปสรรคในการทำงาน

สภาพปัญหาของทีมวิจัย

- การเริ่มโครงการวิจัยตั้งแต่แรกไม่ได้มาจากความเข้าใจของคนในชุมชน
- มีการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยและขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทีมวิจัยขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน
- พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของทีมวิจัยไม่เท่ากัน
- ขาดแรงกระตุ้นจากคนภายในชุมชน
- ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย
- ทีมวิจัยยังขาดการจดบันทึกข้อมูลในการวิจัย
- ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมทีมวิจัย
- ขาดการสรุปกิจกรรมเป็นบางครั้ง

วิธีการแก้ไขปัญหา

- ประชุมทีมวิจัยเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการวิจัยฯ (จะทำต่อหรือไม่อย่างไร)
- สอบถามทีมวิจัย ใครพร้อมที่จะทำงานวิจัยต่อ
- เพิ่มทีมวิจัยในส่วนของเยาวชน เพื่อการจดบันทึกข้อมูล
- ประชุมทีมวิจัยบ่อยขึ้น เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน (สร้างความสนิทสนมกันของทีมวิจัยให้มากขึ้น)
- ทีมวิจัยออกไปเรียนรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ให้มากขึ้น
- ต้องมีการสรุปบทวนและสอบถามสภาพปัญหาหลังจากเสร็จจากการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาแนวทางการทำงานให้ดีขึ้น

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
เดินตรวจป่า	ทั้งปี	รอบป่าชุมชนฯ	/	-	-	-
ปลูกไม้ผลที่สัตว์ป่ากิน ได้	พ.ค.- มิ.ย.	ป่าอนุรักษ์	-	/	-	กล้าไม้จาก หน่วยต้นน้ำ
ปลูกป่า	พ.ค.	ป่าใช้สอย	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการ หลวง/อบต.
ทำฝายชะลอน้ำกึ่งถาวร	พ.ค.	ห้วยหลอด	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการ หลวง/อบต.
ซ่อมแซมถนนแนว กันไฟ	ต.ค.	ทิศตะวันออกขุน ห้วยหลอด	/	-	-	-
ทำแนวกันไฟ	ก.พ.- เม.ย.	แนวเขตจังหวัด ลำปางกับ เชียงใหม่ 6,350	-	/	-	อบต./ทุนสื่อ และอาหาร

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป						
กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
จัดการอบรมภาษาปา เกอญอ / การขอ	อาทิตย์ ละ 1 ครั้ง	ชุมชนป่าจืด	-	/	-	บุคลากร/วิทยากร/สื่อ จากอิมแปค/งบประมาณ จากอบต.
ศึกษาหาความหมายของ พิธีกรรมต่างๆเพื่อ ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้	เดือน ละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน ป่าจืด	-	/	-	สกว.ขั้นตอนการ เก็บเรียบเรียง ข้อมูล
รณรงค์ให้ทุกบ้าน ปลูกผักกินเอง	ตลอด ปี	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	เกษตรตำบล/ เมล็ดพันธุ์และทุน
ส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ โตเร็ว	พ.ค.	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	หน่วยจัดการต้น น้ำ
การจัดอบรมให้ความรู้ แก่เยาวชนและชาวบ้าน	ปีละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน	-	/	-	จากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป						
กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
ทำหลักสูตรท้องถิ่น	-	ในหมู่บ้านป่า จืด	-	/	-	โรงเรียน/ อบต. / ปราชญ์ท้องถิ่น
ศึกษาดูงาน ปีละ 1-2 ครั้ง	ธ.ค.- ก.พ.และ พ.ค.- ก.ค.	แม่แจ่ม/ แม่ฮ่องสอน	/	-	-	-

กลุ่ม /องค์กร	บทบาทหน้าที่เกี่ยวข้อง	ความคาดหวังในอนาคต
กรรมการป่าชุมชน	ตรวจป่าเพื่อป้องกันการเข้ามาลักลอบล่าสัตว์ป่าในเขตอนุรักษ์ - ใกล้เคียงกรณีข้อพิพาท - ซ่อมแซมทางไปแนวกันไฟ - วางแผนการปฏิบัติงาน - ประชุมคณะกรรมการเดือนละ 1 ครั้ง	- เพิ่มศักยภาพของตนเองให้มากขึ้น

กลุ่ม /องค์กร	บทบาทหน้าที่เกี่ยวข้อง	ความคาดหวังในอนาคต
กลุ่มเยาวชน	- ทำฝายชะลอน้ำ - ศึกษาดูงานเพื่อนำมาปรับปรุงกฎระเบียบ - บวชป่า / ปลูกป่าเสริม	- พัฒนาตนเองเพื่อเรียนรู้และพัฒนาสิ่งที่มีอยู่



